

Краснянська Н. Д. стар. викладач. Одеса, Одеськ. держ. еколог. ун-т.

Етнонаціональна культура як соціально-духовний феномен

Розвиток етносу та міжнаціональних відносин залежить від багатьох чинників, серед яких особливе значення мають етносоціокультурні. Це пов'язано з тим, що кожен етнос не існує ізольовано, а етнічно, соціально, культурно, численними зв'язками поєднаний з іншими, і не тільки сусідніми етносами. Нині завдяки поступу демократії і розвитку засобів масової комунікації складається єдиний світовий культурно-інформаційний простір. Тому існування окремого етносу є полікультурним за характером, залученим у постійний «діалог культур — діалог етносів».

У зв'язку з включеністю етнічного життя в соціальний контекст треба розглядати його в системі «етнос — культура — суспільство», а отже, в етносоціокультурному вимірі, з використанням даних багатьох наук (соціології, культурології). Базовим поняттям є етнічна культура, яка становить ядро тих відмінностей, за якими один етнос відрізняється від іншого, і які синтезують у собі своєрідність історичного шляху та перебування в певному природному середовищі на перетині культурно-історичних впливів.

Громадяни України ідентифікують себе з двома-трьома спільностями (національно-етнічною, територіальною та культурно інформаційною), наголошуючи на національній. Зміст взаємин етносу й соціуму визначається в етносі як процес культуромовлення, що забезпечується передаванням з покоління в покоління діахронної інформації, досвіду життєдіяльності, мотивованого необхідністю співіснування. Тому осягнення етногенезу — це проблема розуміння культури як багатомірної реальності людського існування.

Таким чином важливим є визначення етносоціальної культури як соціально-духовного феномена.

Етносоціальна культура — це досвід життєдіяльності народів, який охоплює найсуттєвіші етносоціальні досягнення етносоціальних спільностей, людей різних національностей в освоєнні етноспільного буття, соціуму в цілому, матеріальних і

духовних цінностей, з яких він складається. Такий досвід має загальний, універсальний характер.

У вузькому розумінні етносоціальна культура є способом взаємодії, взаємовпливу форм діяльності етносоціальних спільностей, етнічних індивідуальностей, що спостерігається в усіх сферах суспільного життя; це система соціально-духовних цінностей, спрямованих на формування та відтворення різноманітних, багатогранних зв'язків та взаємин представників різних національностей з метою всебічної гармонізації міжетнічних відносин, загального прогресу суспільства.

Як елемент суспільних, етносоціальних, етнодуховних відносин етносоціальна культура охоплює певну систему цінностей, знань, переконань, світоглядних орієнтацій, норм, традицій в органічній єдності з соціально гуманістично значущою діяльністю людей, спрямованою на освоєння, творення етносуспільного буття. Етносоціальна культура створюється діяльністю соціально-етнічних спільностей, етнічних індивідуальностей і спрямована на перетворення етносуспільного буття, розкриття сутнісних сил людини, їх всебічну самореалізацію. Етносоціальна культура — це не тільки етнічна та загальнолюдська (планетарна) самосвідомість, а й етносоціальна активність, перетворювальна діяльність особистості, яка вимірюється обсягом створюваних етнічною індивідуальністю матеріальних, соціальних, духовних, гуманістичних цінностей. Це здатність кожної особистості як до сприйняття передового, прогресивного в етносуспільному бутті, так і до його поширення, творення відповідно до творчих сил та здібностей кожної етнічної індивідуальності. Це готовність особистості до самовіддачі, саморозвитку етносоціального потенціалу як свого особистого, так і всього суспільства.

Цінності етносоціальної культури є діалектичною єдністю національного та загальнолюдського. Ця культура неможлива як без цінностей конкретної національної культури, так і без загальнонаціональних цінностей, вироблених людством. Ціннісний зміст етносоціальної культури може бути рушійною силою суспільного прогресу лише тоді, коли творчий потенціал такої культури ґрунтується на загальній системі цінностей, вироблених людством упродовж своєї історії.

Водночас цінності етносоціальної культури мають яскраво виражений національно-специфічний зміст. Так, цінності етносоціальної культури, що формуються у нашій країні в умовах української дійсності, які повинні стати нормою практично-повсякденної діяльної орієнтації її громадян, елементом самоцінності кожної етнічної індивідуальності, складовою етногуманістичної творчості її народу, є результатом тривалого розвитку України. В Україні своя особлива доля, яка зумовлена всім ходом її становлення як історичної індивідуальності. Через це й етносоціальна культура, як складова процесів етносуспільного буття, зумовлена багатогранними чинниками як загальнолюдського, планетарного, так і національно-особливого, специфічного тільки для України, для її народу, її етнокультури, традицій, менталітету, тобто для її індивідуальності. У такій індивідуальності України втілений дух її народу, його національна самосвідомість, самобутність та неповторність власного складного, суперечливого, яскравого і трагічного етносоціального досвіду.

Одним з найважливіших засобів існування та реалізації етносоціальної культури є культура міжетнічного спілкування. Вона здійснює функцію соціальної комунікації, в основу якої насамперед покладена безпосередня діяльність, пов'язана з обміном інформації, феномен спілкування пронизує всю етносоціальну культуру, виступає як найважливіша, універсальна і необхідна умова функціонування та розвитку цієї культури. Як невід'ємний структурний елемент етносоціальної культури культура міжетнічного спілкування інтегрує багатогранні взаємозв'язки суб'єктів етносоціальних, соціокультурних відносин.

Етносоціальна культура — це складний соціодинамічний процес розвитку й функціонування багатогранних процесів та явищ суспільного життя, що безпосередньо чи опосередковано впливають на її становлення, формування. Соціодинаміка етносоціальної культури передбачає насамперед звільнення особистості, етнічної індивідуальності від таких рудиментарних форм національних, міжнаціональних відносин, що стримують її розвиток, означає перехід від статичного до динамічного її існування.

Соціодинаміка етносоціальної культури передбачає:

- автономію етносу, перехід від тотальної регламентації до свободи всіх сфер життєдіяльності етнічної індивідуальності, етносоціального плюралізму;
- перехід від одномірності до багатомірності, багатогранності, альтернативності економічних, соціальних, політичних, духовних процесів, що зумовлюють розвиток свободи етнічності, органічну самореалізацію етнічної індивідуальності;
- перехід від тоталітарних чи примітивних інституціональних форм організації її формування, виховання до цивілізованих форм, що ґрунтуються насамперед на самоорганізації, самореалізації особистістю, етнічною індивідуальністю цінностей, що становлять сутність такої культури.

Важливим проявом соціодинаміки етносоціальної культури є процес її взаємозв'язку з іншими видами культури. Виступаючи як цілісне духовне утворення, як один з найважливіших елементів життєдіяльності суспільства, його культури, етносоціальна культура виявляється у всіх її видах. Крім того, вона є одним з найважливіших засобів функціонування духовної культури, культури людських стосунків.

Як системне явище, що творить підсистему культури, культури людських взаємин, її внутрішній імператив, етносоціальна культура присутня в усіх основних видах культури: → політичній, → правовій, → моральній та ін. Вона є сукупністю ціннісних елементів кожного виду культури, проникаючи в які, можна виявити елементи досліджуваного виду. Всі елементи структури цінностей етносоціальної культури тісно пов'язані і певним чином взаємодіють з кожним видом культури, його елементами. Цей взаємозв'язок є порівняно стійким.

Етносоціальна культура є не просто видом культури, а одним з її провідних складових, оскільки без ідей, почуттів, цінностей, що становлять основу такої культури, розвиток соціокультурного процесу, культуротворчої діяльності не може бути цілісним.